

FRONTISSA

Publicació semestral de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

Maig 2007 - núm. 13

editorial

La CCEPC i l'IEC, una relació que cal potenciar

El dia 2 d'octubre de 2000, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (CCEPC) i l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), signaren un acord marc de col·laboració que ens va permetre gaudir dels espais i dels serveis adients per a poder desenvolupar la tasca diària de gestió.

L'acord marcava la seva renovació automàtica any rera any i no anava més enllà de la utilització d'alguns recursos de l'IEC i el compromís, per part de la CCEPC, de continuar fent el que sempre hem fet: promoció i estudi de la cultura catalana.

Tots els representants dels centres d'estudis assistents a l'Assemblea que va aprovar el canvi de domicili de la CCEPC, de la Universitat Pompeu i Fabra a l'IEC, van considerar que era una decisió adient, preveient que podria ser l'inici d'una col·laboració de mutu profit.

Set anys després, moltes coses han canviat. La CCEPC ha consolidat la seva estructura professional i organitzativa, ha passat de la seixantena de centres adherits a gairebé els noranta, hem creat amb la Generalitat i participem de la gestió de l'Institut Ramon Muntaner, institució amb la que anem fent realitat els objectius fundacionals de la CCEPC.

Hem fet molta feina a les dependències de l'IEC: la tasca diària del coordinador, assemblees, reunions de Junta, trobades de treball, exposicions...

L'Institut d'Estudis Catalans celebra els seus primers cent anys de vida. Des de 1907, any de la seva fundació a iniciativa d'Enric Prat de la Riba, ha anat fent camí, travessant períodes molt difícils fins a arribar a ser la corporació acadèmica, científica i cultural de referència. Una llarga trajectòria que defineix un present i posa la mirada cap al futur.

Potser ara és el moment, des del convingement de la maduresa de la relació i de l'agraïment per l'acord inicial, de donar una pas més endavant.

Tot i ser entitats diferents en la seva estructura i en els seus objectius, els centres i instituts



En Francesc Viso a la seva taula de treball de l'IEC.

d'estudis i l'IEC compartim moltes coses que ens poden apropar encara més: el nostre àmbit geogràfic d'actuació és el mateix: els territoris de parla catalana; els objectius principals, els mateixos: planificació, coordinació, realització i difusió de la recerca així com la multiplicitat d'àmbits científics treballats. Molts membres de l'IEC, ho són també dels centres d'estudis, l'Institut d'Estudis Eivissencs i l'Institut Menorquí d'Estudis són entitats adherides a l'IEC. La mateixa CCEPC i l'Institut Ramon Muntaner hi són entitats vinculades a través dels espais web. Compartim l'ànim de crear espais de cultura i d'intercanvi que siguin el reflex de la diversitat dels territoris de parla catalana.

Creiem sincerament que l'IEC pot tenir en l'enorme xarxa territorial dels centres i instituts d'estudis, una eina fonamental per a apropar-se a la societat, presentant-hi les seves publicacions, activitats i la pròpia institució. Poden trobar en les nostres entitats locals i comarcals aliats en objectius comuns.

Els centres i instituts d'estudis per la seva banda, podrien gaudir del suport i de l'assessorament acadèmic de l'IEC, organitzar activitats a les seves seus de Barcelona, Perpinyà, Castelló, Alacant i Lleida.

El passat 21 d'abril, durant la celebració del Recercat a Lleida, vam gaudir de la presència del vicepresident de l'IEC, el doctor Salvador Alegret. Compartim les seves paraules: "Hem d'anar més enllà de l'aprofitament dels espais i serveis de l'IEC per part de la CCEPC".



Coordinadora
de Centres
d'Estudis de
Parla Catalana

sumari

des de la universitat

Tot buscant sèries de naixements: història local i història general

pàg. 2

Magí Traveset en el record

pàg. 3

coneguem els centres d'estudis

El Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles

pàg. 4

institut ramon muntaner

Recercat 2007

pàg. 5

institut d'estudis catalans

La Societat Catalana d'Estudis Històrics

pàg. 8

l'entrevista

Joan J. Busqueta

pàg. 8

l'arxiu

L'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona

pàg. 10

el museu

El Museu de la Mediterrània de Torroella de Montgrí

pàg. 14

la finestra

Estudi del sindicalisme vertical: cap a nous punts de vista.

pàg. 15

resenyes i novetats

pàg. 17

Tot buscant sèries de naixements: història local i història general

Fa uns mesos, a Girona, es van celebrar unes jornades dedicades a Pierre Vilar que pretenien reflexionar sobre les aportacions que aquest historiador havia fet sobre el segle XVIII català. Se'm va encarregar que revisés les seves aportacions sobre el creixement demogràfic del segle XVIII, ja que les conclusions sobre aquest tema condicionen, en bona part, l'explicació sobre l'evolució de la societat catalana. Vilar va utilitzar un recompte de població de 1718 i el cens de Floridablanca de 1787, que va donar per bons i va deixar de banda les sèries demogràfiques que es podien reconstruir a partir dels llibres sacramentals que mantenien els rectors de les parròquies. Les va deixar de banda perquè no en tenia de treballades i perquè veia impossible una feina de buidatge massiu dels llibres de les parròquies.

Si hom volia revisar les dades aportades per Vilar (i calia començar per comprovar si els recomptes de 1718 i 1787 eren fiables) i quins havien estat els ritmes de creixement tant cronològics com espacials, només quedava l'alternativa de recollir i acumular sèries demogràfiques. No parlaré dels resultats, que més endavant ja publicarem, sinó del procés. El meu objectiu era, doncs, recollir sèries de naixements de totes les comarques de Catalunya, per poder mesurar les diferències reals de creixement entre unes i altres zones.

El treball que ens proposàvem fer era un exemple de l'ús de la història local per la història general, ja que moltes sèries demogràfiques havien estat reconstruïdes per historiadors locals i publicades en llibres o revistes d'història local no sempre de fàcil accés ni sempre fàcils de conèixer. Era, doncs, un repte trobar-les. Fa anys que hom es mou pel món dels centres d'estudis. Sempre ens havíem queixat de la distribució de llibres i revistes i de com donar a conèixer i posar a disposició de la comunitat científica allò que es fa en el camp de la història local.

La resposta, sense cap mena de dubte, i he de dir que molt positiva és

internet. És aquesta xarxa la que ens permet convertir en universal allò que es estrictament local, la que ens permet conèixer què existeix i, sovint, accedir-hi de forma automàtica sense haver-se de desplaçar enlloc. Una part de les sèries es trobaven en tesis doctorals i tesines no sempre de fàcil accés. Els catàlegs de les biblioteques universitàries permetia localitzar tesines i tesis amb molta facilitat i demanar-les també a través del préstec interbibliotecari amb una relativa rapidesa. Però el gran avenç és la construcció del banc de tesis doctorals de les universitats espanyoles que s'han començat a penjar íntegrament a internet (www.tesisenxarxa.net; 4090 tesis el 2006). Les dades de naixements de Berga les vaig poder consultar directament des de casa en una tesi de l'any 2006. És un avenç tímid i cal esperar que aquest banc de dades creixi de forma constant per facilitar-nos la feina.

Però en aquesta recerca de sèries he pogut experimentar molts altres instruments que comencen a ésser potents: la integració de les biblioteques universitàries en un catàleg col·lectiu (CBUC) al que s'hi estan afegint altres biblioteques i a les que cal esperar que s'hi integrin les biblioteques de la Diputació de Barcelona i biblioteques d'arxius i museus, està donant un servei excel·lent en l'accés a llibres complicats de trobar. El servei d'informació de sumaris del CBUC és una altra eina potent que permet accedir a fotocòpies i ara ja et dona informació de si disposem de format electrònic o la revista està penjada a la xarxa (<http://sumaris.cbuc.es>) i la iniciativa RACO (Revistes Catalanes d'Accés Obert) (www.raco.cat) que pretén digitalitzar i posar al servei de la comunitat científica revistes de tots els àmbits. Algunes d'àmbit local ja hi figuren com Dovella o Ausa i es possible descarregar articles antics a vegades complicats de aconseguir. La plana de l'Institut Ramon Muntaner també apunta en aquesta direcció i disposa d'una bona base de dades de revistes i llibres, però ha d'avançar en posar a

disposició en format digital bona part d'aquestes revistes i llibres ni que siguin relacionant-ho amb les bases de dades que estem generant col·lectivament o simplement potenciant els instruments que tenim a l'abast. És possible que hi hagi reticències, però el treball que es fa des del món local i des dels centres d'estudis té més sentit si està a disposició de la comunitat científica i les informacions es poden incorporar a la recerca més general.

Cal afegir a més, que alguns bisbats –que guarden una bona part d'arxius parroquials– tenen bones pàgines webs on hi ha penjats els catàlegs dels seus fons amb més o menys detall, el que permet planificar prèviament la feina de recerca i treure molt més profit de la visita a l'arxiu. Per aquesta banda hi ha encara molt a córrer, abans d'arribar a la digitalització, feina d'altra banda immensa, cal millorar els descriptors per poder valorar millor si hom pot trobar realment allò que busca.

Els instruments funcionen. Alguns

**Si hom volia
revisar les dades
aportades per Vilar
i quins havien
estat els ritmes de
creixement tant
cronològics com
espacials, només
quedava
l'alternativa
de recollir i
acumular sèries
demogràfiques.**

articles els hem pogut descarregar immediatament, les revistes ni que fossin estranyes les hem localitzat, els llibres més complicats també els hem trobat i les visites a l'arxiu han estat molt eficients. Hi ha però mancances: els instruments de cerca de material no son a vegades prou afinats, no estan unificats com caldria, es digitalitza molt lentament i encara falta molt material del món local –i em refereixo

a revistes i llibres– per incorporar en aquestes bases de dades que caldria integrar millor (perquè l'excel·lent base de dades dels sumaris de revistes no poden figurar en els catàlegs de les biblioteques del CBUC?). Les biblioteques es resisteixen a entrar els articles de revista en els seus catàlegs, i aquest és un tema pendent que caldrà corregir en el futur.

En aquests moments (abril 2007)

En aquests moments hem recollit 236 sèries de naixements de parròquies de Catalunya durant el segle XVIII, pràcticament de totes les comarques. Sols ha estat possible perquè tenim a l'abast aquests nous instruments que permet accedir a la informació local amb molta més rapidesa.

hem recollit 236 sèries de naixements de parròquies de Catalunya durant el segle XVIII, pràcticament de totes les comarques. Sols ha estat possible perquè tenim a l'abast aquests nous instruments que permet accedir a la informació local amb molta més rapidesa. Pierre Vilar creia, amb raó, que era impossible poder-ho fer, avui és possible perquè hi ha molta recerca acumulada en el territori, però perquè les noves tecnologies permeten accedir-hi amb molta facilitat.

Estic satisfet, perquè, hom que ve del món de la història local, veia difícil que la recerca local s'incorporés a la general. La integració d'una i l'altra passa per posar tota la informació local a l'abast de tothom i avui comencem a disposar d'eines electròniques per poder-ho fer. El camí és la xarxa, no hi ha cap dubte, i cal aprofundir en aquesta direcció.

LLORENÇ FERRER ALOS
CATEDRÀTIC D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA
DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Magí Travesset en el record



Magí Travesset i Queraltó, membre actiu del Centre d'Estudis Ignasi Iglesias, ens ha deixat. Ve néixer a Barcelona el 29-12-1927. Enginyer Civil, molt aviat es va integrar en el món de l'arqueologia i de la història adquirint una sòlida formació. Des de

1950 i fins 1962 va desenvolupar una intensa tasca com actiu ajudant de J. de C. Serra Ràfols en la Comissaria d'Excavacions Arqueològiques de Barcelona. Va intervenir en un gran nombre d'excavacions a Barcelona i d'altres contrades de Catalunya i del País Valencià. Formà part de la Secció Barcelonesa de la Sociedad Española de Antropología, Etnografía y Prehistoria, de la Secció de Ciències del Club d'Amics de la Unesco, de la Societat Catalana de Geografia, i de la comissió organitzadora de les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos. Va organitzar cursos d'orientació arqueològica, d'Història de Catalunya així com exposicions. El 1962, per raons de formació i professionals marxa a Suècia. A partir de 1971, col·labora amb diferents entitats i centres en tasques de recerca arqueològica: Museu de Molins de Rei, Museu d'Història de la Ciutat de

Barcelona i Servei d'Activitats Arqueològiques de la mateixa ciutat. El 1990 s'integra al Centre d'Estudis Ignasi Iglesias desenvolupant una tasca de difusió molt activa: itineraris, xerrades i diferents exposicions. Destaquen el seu compromís i les seves iniciatives envers la conservació del patrimoni local: el conjunt del Rec Comtal, molí i aqüeducte romà, el Museu Municipal de Palau de Plegamans. Realitza molts estudis que publicà a la Revista Fines-trelles i d'altres publicacions. Imparteix cursos i participa en la organització de diferents actes: Jornades. Els Centres d'Estudis i el Patrimoni Cultural (2006). Forma part de la comissió organitzadora del Bicentenari de les Batalles del Bruc. D'esperit obert a la col·laboració, el seu entusiasme el porta a promoure, realitzar i participar en moltes activitats fins els darrers moments. El trobarem a faltar.

El Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles

Els orígens

Com altres entitats del nostre país i d'aquesta naturalesa, els orígens del Centre d'Estudis Comarcal de Banyoles no s'han de buscar en les dates fundacionals més o menys oficioses, ni en les del seu reconeixement legal, sinó en precedents quasi sempre relacionats amb estudiosos locals o simplement grups entusiastes amants del seu territori, de la seva història i del seu patrimoni.

En aquest sentit, el cas de Banyoles no difereix molt d'altres agrupacions, però té unes circumstàncies que van marcar profundament la seva activitat a l'hora de constituir-se o d'iniciar-se com a entitat, sent la principal la presència a la comarca d'un riquíssim patrimoni arqueològic i un excepcional espai natural descobert, documentat i en bona part excavat per un d'aquells personatges que es donen molt de tant en tant en petites poblacions com la de Banyoles. Es tracta de Pere Alsius i Torrent (1839-1915), farmacèutic de professió i esmentat per Bosch i Gimpera com el "fundador de la nostra prehistòria", que no va exercir d'ensenyant, però que dominava la història, la geologia i la paleontologia deixant bones mostres escrites sobre aquestes disciplines referides a la comarca avui anomenada del Pla de l'Estany.

No és estrany, doncs, que tot recollint aquella herència, joves universitaris banyolins que, com a estudiants, havien col·laborat en l'Estudi de la Masia de la Fundació Patxot o recollit material ceràmic i lític antic, classificant-lo i preservant-lo de la seva desaparició, promoguessin ja a l'any 1933 un precedent del que seria el futur Museu Arqueològic, tot situant una vitrina en una sala de l'antiga Casa de la Vila, un interessant edifici gòtic que s'havia desocupat recentment amb la construcció d'un nou edifici.

Després del forçat parèntesi de la Guerra Civil, l'any 1943 es formalitzà una proposta d'entitat "amb caràcter públic i empara oficial" amb el "propòsit de coordinar la tasca per a l'estudi de la comarca i el d'aconseguir la conservació del patrimoni històric i arqueològic...".

Els inicis

La iniciativa, que va encapçalat l'enginyer industrial Jaume Butinyà i Granés (1906-1993), va comptar immediatament amb el suport municipal i es va constituir sota la presidència honorària de l'alcalde de Banyoles i l'arxiprest, amb seu a l'esmentat edifici, anomenat Pia Almoina.

A l'inici, l'activitat va girar a l'entorn de l'esmentat Jaume Butinyà que va presidir la nova entitat; de l'arquitecte Francesc Figueras, que es va responsabilitzar de la restauració de l'edifici cedit com a seu i per a museu; de l'erudit Mn. Lluís G. Constans, que organitzà l'Arxiu Històric; del metge i arqueòleg Josep M. Corominas, que va controlar —també oficialment— les excavacions i va dirigir el Museu Arqueològic, i Ramon Alsius, net de l'il·lustre historiador i administrador de la nova societat.

L'any 1947, el Centre ja va editar un importantíssim volum, les Dos obras maestras del arte gótico en Bañolas de Mn. Lluís G. Constans, amb 180 pàgines i nombroses fotografies i il·lustracions. L'any 1948 va publicar el primer Quaderns, modesta miscel·lània amb només 25 pàgines, però que seria el precedent de les publicacions que des de llavors el Centre ha dut a terme.

En qualsevol cas, els esforços majoritaris d'aquests primers temps es van dedicar a la creació del Museu Arqueològic, amb una primera sala amb materials procedents de les excavacions de Porqueres (ibèriques i romanes) de la vila romana de Vilauba, així com amb capitells i altres materials lítics del Monestir de Sant Esteve, sala que



es va inaugurar oficialment l'octubre de 1949.

Igualment, i en el mateix edifici de la Pia Almoina, que se seguia rehabilitant sota les directrius de l'entitat amb subvencions de l'Ajuntament de Banyoles i la Diputació de Girona, s'hi va organitzar l'Arxiu Històric Comarcal, ja que arxiu i museu eren peces clau per a la preservació dels objectes i documents que formen part de la història de la comarca i calia posar-los a l'abast dels estudiosos i del públic en general. A partir de llavors i fins a èpoques modernes, quan l'Ajuntament de Banyoles ha pogut compartir la gestió del museu i de l'arxiu, el Centre d'Estudis en va ser promotor i responsable total.

La legalització

L'any 1968, amb la legalització definitiva del Centre d'Estudis, es va iniciar una primera renovació generacional, amb l'entrada d'un nou grup d'estudiosos com Pere Comas o Tomàs Cortada i l'any 1984 es produí el relleu de Jaume Butinyà per Salvador Juncà i Busquets, que havia estat el primer alcalde democràtic de la ciutat després





del franquisme, i que fou el creador de la Comissió Municipal Pro Reconeixement de la Comarca de Banyoles; una vella aspiració de l'entitat des dels seus inicis.

Aquesta nova etapa va representar un assentament definitiu de les noves generacions i es va materialitzar el conveni amb l'Ajuntament de Banyoles que reconeixia la cotitularitat de l'Arxiu Històric i del Museu Arqueològic, els quals, uns anys més tard, van passar a ser gestionats per una Junta de Museus i Arxius.

A l'etapa presidida per Salvador Juncà es va poder acabar l'edició del Diplomatar de Banyoles de Mn. Lluís Constans, iniciada anys abans per Jaume Butinyà, i es van veure compen-

sats els seus esforços i els de l'entitat amb el reconeixement de la comarca per part del Parlament de Catalunya amb el nom de Pla de l'Estany.

L'actualitat

D'ençà de 1994, el Centre d'Estudis és dirigit per l'arquitecte Jeroni Moner i Codina. En els darrers anys, i sense abandonar la vocació inicial, el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles s'ha adaptat al context sociocultural, amb la incorporació de joves professionals, la diversificació de les activitats i dels àmbits d'actuació, i un major apropament cap a la població sense renunciar al rigor científic. En aquest sentit, El

Centre d'Estudis treballa en les línies següents:

- La col·laboració amb els ajuntaments de la comarca i el Consell Comarcal del Pla de l'Estany en tot allò que té a veure amb el patrimoni històric, arquitectònic i natural.

- L'organització dels Col·loquis de Tardor, sobre temes monogràfics centrats generalment en l'àmbit comarcal, però que poden interessar a estudiosos d'arreu. Es celebren anualment i amb la col·laboració científica de la Universitat de Girona.

- Les publicacions anuals, en les quals s'han abandonat les miscel·lànies, per centrar-se més en temes monogràfics encara que puguin ser de diferents autors, com és el cas de les ponències dels col·loquis.

- La promoció de projectes de salvaguarda, un exemple dels quals és la recuperació i museïtzació de la Farga d'aram de Banyoles o del Monestir de Sant Esteve.

- El foment de la investigació amb la convocatòria, conjuntament amb l'Ajuntament de Banyoles i el Consell Comarcal, de les beques anuals Joaquim Palmada i Teixidor, d'àmbit humanístic i científic.

- La col·laboració en el replanteig del Museu Arqueològic Comarcal a través dels diferents projectes museològics en els quals ha participat.

RECERCAT 2007

El passat 21 d'abril, en el marc dels actes de la Capital de la Cultura Catalana, va tenir lloc a Lleida la tercera edició del RECERCAT. *Jornada de Cultura i Recerca Local dels Territoris de Parla Catalana*. S'han superat totes les expectatives, dels 47 estands del 2006 hem passat a 60, una xifra que és gairebé el doble dels de la primera edició. Han participat en la jornada unes vuitanta entitats, amb una important presència de centres d'estudis i entitats culturals de la demarcació de Lleida, que no havien estat presents en anteriors edicions.



Inauguració de les exposicions a la Paeria

